תולדות

אב"ן רש"ף

הוא החכם החוקר הנודע הבן של כל בני מקרא (קראים)
ר' אברהם בר' שמואל פירקאוויץ המכנה אב"ן רש"ף.

מאתי

אפרים דיינארד המכנה אדי"ר

ווארשא

בדפוס ר' יצחק גאלדמאן נ"י.

שנת תרל"ה לפ"ק

ВАРШАВА

—

1875.

Deinard, Ephraim
Tōledōt ABeN ReSHeF ...
Warsaw, 1875

תולדות
אב"ן רש"ף

הוא החכם החוקר הנודע רבן של כל בני מקרא (קראים)
ר' אברהם בר' שמואל פירקאוויץ המכֻנה אב"ן רש"ף.

מאתי

אפרים דיינארד המכֻנה אדי"ר

ווארשא
בדפוס ר' יצחק גאלדמאן נ"י.
שנת: באב"ן רש"ף לפ"ק

ТОЛДОТЪ АБЕНЪ РЕШЕФЪ
Біографія А. Фирковича,

соч. Э. Дейнардомъ.

ВАРШАВА
Въ Типографіи И. ГОЛЬДМАНА
Мурановская № 24.

1875.

Дозволено Цензурою
Варшава 7 (19) Мая 1875 г.

דברים אחדים

בתתי לפניך היום קורא יקר תולדות האיש הזה „פירקאוויץ" אשר עשה לו שם עולם בעולם הליטעראטור העברית ע"י מציאותיו הנפלאות, ובקראך שנים שלשה טורים במחברתי זאת, בטח יפלא בעיניך, ותשאל, מה זה היה לדיינארד אוהב אבן רש"ף מאז כי נהפך לבו עליו ויהי עָרָיו? אולם חכה נא מעט ואגדך; דע נא קורא נעים כי לא מאיזה סבה צדדית, ולא משנאת הדת — אוכלת אדם — דברתי עליו דברים אשר אולי לא כן יהיו בעיני קצת מחכמי עמנו, ואולי גם בעיני קצת מחכמי הקראים, חלילה לי! אוהבו הייתי בחייו עד יומו האחרון, בביתו ישבתי ומפתו אכלתי, וכרע כאח התהלך אתי, בכל מכתביו אשר כתב אלי רק בשם „בני" או „הבן יקיר לי אפרים" קראני, ואף כי גם אנכי „אבי" כניתיו — להיותו חכם ואיש זקן — בכל זאת לא נשאתי את פניו אם דבר תועה על חכמינו ז"ל או אם מצאתי מקום לבקר את דבריו [1]) ומציאותיו לא כחדתי תחת לשוני, וביחוד כאשר שמע כי הבאתי במשפט איזה ממציאותיו בספרי „משא קרים" צעק ככרוכיא במכתבו אלי, ואנכי אחור לא נסוגותי ודברתי כאשר עם לבבי נגדו, אף כי נגעתי בכבודו; המטרה הזאת שמתי לי גם בזה

---

[1]) עיין המגיד שנה י"ז גליון 32.

לבלתי נשוא פניו, ואת אשר תשים האמת בפי אשמור לדבר, ואולי ימצא אחד החכמים היודע מה להוסיף על תולדותיו או לגרוע יורני ואני אחריש.

המקורים אשר מהם שאבתי ידיעותי לספר תולדותיו המה: א) עוד בחיינו חפצתי לכתוב תולדותיו ושאלתי מפיו ואת אשר הגיד לי כתבתי על ספר. ב) מהמכתבים אשר כתב בעצם ידו ומצאתים ביד חכמי הקראים. ואחרים הנם גם בידי. ג) את אשר שמעתי מפי חכמי הקראים והרבנים אשר ידעו אותו אל נכון. ד) את אשר ספרתי מתכונות רוחו, בלעדי אגיד הלא תבין קורא יקר כי לא נאלצתי לדרוש מפי זולתי, יען ישבתי בביתו ובשבעה עינים הבטתי על כל הליכותיו, ומי יכול לדעת אותו יותר ממני?

ועתה ידידי הקורא! קרא נא את תולדותיו, והיה כי תמצא בם חפץ ישמח לבי גם אני.

סעוואסטאפאל ר"ח שבט התרל"ה

אפרים דיינארד

תולדות אבן רשף

החכם והחוקר הנודע ר׳ אברהם ב״ר שמואל השופט פירקאוויץ נולד על ברכי אבות לא־עשירים וגם לא מבני מרום עם הארץ מהמשפחות המיוחסות בין הקראים. שם אביו ר׳ שמואל לא נודע בשער אז, יען היה איש פשוט מילידי לוצק במחוז וואליניען[2] ברוסיא, ומשכנו היה באחד הכפרים בסביבות העיר ההיא. מובן מאליו כי כרוב כל בני הכפרים, וביחוד בימים ההם, ובוואהלין המדינה — הרת אולת גם בימינו — המגֻדלים כפראים במדבר בלי תורה וחכמה, גדל גם הנער אברהם, ועוד בימי עלומיו היה עוזר ומשען לאביו בכל עסקיו, ואיש לא ידע כי הנער הנעור הזה לִגדולות נוצר, ולא לעשות מקנה וקנין עם האכרים למכור יין דגן ולקחת איפת שעורים מחירם, גם במעלליו לא התנכר כי לימים יוצרו יהיה

---

[2]) על ראש בית אב למשפחת פירקאוויץ מספר ההגדה כדברים האלה: איש אחד יליד נופוט-קאלע ושם כנויו „פיריק" היה איש תככים ורע מעללים, ומסבה לא נודע קם באחד הלילות ויקח מאכלת בידו וישחט את רעיתו ואת חמשת בניו, ואחרי כן הלך אל בית שכנו הקרוב אליו ויהרוג גם את כל אנשי ביתו בשכבם על ערשותם ויברח וימלט על נפשו לעיר לוצק מקום משכן הקראים מימים רבים, וישב שם ימים מספר ואיש לא ידע את הדבר, ויקח אחת מבנות עמו לו לאשה ויולד בנים ובנות, ואחד מבני בניו היה ר׳ שמואל אבי אבן רש״ף אשר נודע לו במשך הימים מהמקרה הזה, ויכלם לשאת עליו שם „פיריק" — אות חרפה וכלמה — ויוסף על שם כנויו „וויץ" ויהי לפירקאוויץ, וממנו יתד ופנה למוסדות משפחת „פירקאוויץ". המאמין יאמין והחדל יחדל, כי כזאת שמעתי מפי חכמי הקראים ואין אחריות ההגדה הזאת עלי, ואולי ימצא אחד אשר יביא מופתים נאמנים להכחיש את הספור הזה אשיב לו תודות, יען כי לא למען נבל שם „פירקאוויץ" כתבתי הדברים האלה. ועל המספר תולדות איש להודיע מכל אשר ידע אודותיו, ונקי הנני מחשד איזה נגיעה בדבר הזה.

גאון עמו ותפארתם לעיני הגוים, יען כי לא כליטא, וואהלין, ולא כהרבנים, הקראים; בערי ליטא וזאמוט הקטנות כל מגמת האבות לראות פרי בטנם יושבים על מדין, או למצער כי יהיה „פרוש", יען גם אלה האחרונים כבודם חדש בעיני ההמון, ובכן מעט מעט יטה גם הנער אזן למאווי אבותיו אשר שם „רב" „פרוש" רומם על שפתם, וישתדל גם הוא להגיע אל המטרה הזאת; ולא כן בוואהלין, שם אין פרוש נפרץ, לא ראש ישיבה ולא בכורי-דלים, וגם כבוד רב קורי עכביש בעיניהם, ומה גם בין הקראים אשר מנהגי הרבנים האלה זרו למו, ואף כי יכבדו כמעט לחכמיהם בכבוד הראוי להם, בכל זאת לא לבם הולך לנחול כבוד רב או להנחילו לבניהם, ולא לבד המון העם כי אם גם חכמי ורבני הקראים בעצמם לא יאבו להנחיל כבודם ליוצאי חלציהם, כי טוב להם עוללות סוחר מבציר כל החכמים והרבנים, ובכן אחרי תנאים כאלה בטח נשאר' גם הנער אברהם במצבו ההמוני, לוא לא קרָא מאת ההשגחה העליונה לגלות אוצרות חשך ומטמוני מסתרים אשר לא שזפתם עוד עין כל חוקר וחכם לבב בארץ.

ימים עברו, חדשים חלפו, ואבי הנער לא התעורר לחנך את בנו בדרך חכמה, וכן נשאר במעמדו הפרוע עד אשר בחר למענו נערה מבנות דלת עם הארץ ויתן אותה לו לאשה עודו בימי עלומיו, וכאשר היה לאיש — בעיניו — העומד ברשות עצמו, עזב את הכפר מקום מגורי אביו, וילך לו אל אחד הכפרים אשר בחר, לא הרחק מעיר לוצק, ושם קנה לו בית ריחים בעד כסף הנדה אשר לקח מאבות אשתו, ויעבוד עבודתו להכין שאר לביתו בעמל רב ושכר לא היה לו בעמלו, אך השם קץ לחשך קרא גם אל הריחים, עמוד! וַיְהִי — ופתאום יֻשַּׁדד רבצו, יען אבד את כספו בענין רע ולא ידע מה לעשות, ואנה ינום לעזרה? וימָלך עליו לבו לבוא עירה לוצק לבקש טרף לביתו, כי בעת ההיא כבר נולדו לו בנים

ובנות • — בעת ההיא ישב על כסא הרבנות לעדת בני מקרא החכם ר׳ מרדכי סולטאנסקי — אבי הרב החכם ידידי ר׳ יצחק סולטאנסקי המכהן פאר כעת פה בסעוואסטאפאל — החכם הזה ראה כפעם בפעם את הצעיר „אברהם פירקאוויץ" בבואו העירה, וימצא חן בעיניו, וידבר על לבו להשליך סחרו השפל אחרי גוו ולהטות אזן לשמוע בלמודים. הדברים האלה אשר דבר אליו פעם ושתים הכו שרש בלבו ולא החטיאו המטרה, פירקאוויץ שמע לדברי החכם רמ"ם ויואל לקחת מפיו לקח • וכחמשת שנים למד בשקידה רבה אצל החכם הנ"ל [3]) ויהי לאיש דעת •

בעת ההיא היה לרמ"ם בן צעיר לימים ושמו ר׳ יצחק, ולפירקאוויץ אחות יפה מאד, ויקחה לו יצחק לאשה, ואחרי אשר זכה פירקאוויץ להתקרב אל החכם רמ"ם בקרבת משפחה, החל ללכת בגדולות ובנפלאות ממנו — יען מרדכי החנוך הרע אשר נתחנך על ברכי אב לא לֻמד, עוד לא סר, ואולי הוא בטבע האיש אשר נתגדל בסתר המדרגה לבקש כבוד ולרדפהו למען עשות לו שם בארץ — אהבת הכבוד תקפתהו בעצם ידה ולא הרפתה ממנו עד עשותו המזמתה, ויהי ראשית מעשהו לרדוף אחרי משרת „מורה" לנערי בני עמו — יען המלמדות אצל הקראים איננה בזויה ושפלה כאצלנו הרבנים, אשר כל איש נבוב יקרא בשם החרפה „מלמד" — אשר היתה בעת ההיא על שכם ר׳ יצחק בן רמ"ם אחי הרב ר"י סולטאנסקי החי כעת אתנו, ואחרי אשר לא היה לאל יד פירקאוויץ להדפהו ממצבו, חשב עליו מחשבות אונים, ובדרכים שונות ועקלקלות הצליח לו להגיע למטרתו, ויהי למלמד; אולם

[3]) כן כתב הבן רש"ף בעצם ידו כי היה תלמיד לרמ"ם, ודבריו אלה ראיתי בס׳ זכור המוב לרמ"ם בכ"י, וכן יעידו פה אחד כל חכמי הקראים, אף כי הוא (הבן רש"ף) לא רצה להודיע מזה מאומה בפיו.

כעבור שנות מספר אחרי אשר הסכין בכבוד מורה, ויהי הנקל בעיניו הכבוד והפקודה הלא־גבוה הזאת אשר תאכיל לנושא דגלה לחם עצבים, ויעגב על כבוד הרבנות בעיר ההיא, אך להגיע למטרה גבוהה כזאת, וביחוד להדוך את מורו ואלופו רמ״ם תחתיו, לא על נקלה היה לאל ידו להפיק את זממו, וירא ראשית לו לחרחר ריב ומדון בין הרב ואנשי עדתו ויעש את העיר כמרקחה· אולם כאשר נוכח לדעת כי תקותו עודנה רחוקה, ויאמר — ויחבל און! ויעולל על הרב רמ״ם עלילות ברשע, וירגל עליו לפני הממשלה כי העלים עין מאיזה אנשים ולא כתב את שמם בספר הזכרונות להילודים (מעטריציסקע בוך), ובזה המיט על מורו רעה אשר לא ימיש ממנה צוארו, וכמעט שֻׁלח רמ״ם לארץ גזרה, אך רמ״ם הוכיח צדקתו לעיני הממשלה ויצא נקי בהשפטו· אולם תאות הכבוד והקנאה עוד לא שככה, וכמסום נוסס התנוססה בחדרי לב פירקאוויץ עד להשחית, וימצא על מורו עוד תנואות שונות 4) עד כי ארכה הריב ביניהם כעשר שנים, ויגישו דבר שניהם אל האלהים בצופוט־קאלע עיר מקדש הקראים לפני בית דינם הגדול, והשופטים האלה הוציאו כאור משפט כי אין לפירקאוויץ כל חלק ונחלה לשבת על כסא הרבנות בלוצק, וכאשר נוכח לראות כי לשוא עמל ימים רבים, ותקותו גם לימים יוצרו תהפך לו לאכזב מהיות רב בעירו, העתיק את משכנו לאיוופאטאריע (גוזלווא) בחצי האי קרים, ויהי למורה

---

4) הלא כה יתאונן הרמ״ם בספרו „זכר צדיקים״ בכ״י „גם כי רבים קמים עלי מגדולי משפחתי, קנאים פגעוני ואשר הכה ד׳ רדפו, מהתלות עמדי ובהמרותם תלן עיני, באמצעות ותלונת יוצק מים על ידי, יונק את שדי במלחמותיו נשכני, על לא חמס הריבני, לקחת נפשי זמם, קצתי בחיי מפני בני חת וכו׳״ הדברים האלה אשר נאמרו על פירקאוויץ יורו למדי כי כרה למענו שוחה עמוקה ללכדהו.

לצעירי בני מקרא ויחי חיי עוני, ובכל עמלו לא מצא די לחם לנפשות ביתו העטופות ברעב·

בימים ההם (בערך שנת 1825) היה החכם ר׳ יש״ר רב לעדת בני מקרא בגוזלווא· וכל אנשי עדתו הוקירוהו מאד, ויקר מקרהו כי נסע לערי ארץ הקדושה לראות את שלום אחיו ויתמהמה שם כשנה תמימה, וירא פירקאוויץ עת נכונה לו להוציא מזמתו לאור לשבת על כסא הרבנות — אחרי אשר נסע האיש יש״ר לארץ רחוקה, ומי יפריעהו ממעשיו? — ובתחבולות שונות הצליח לו בפעם הזאת להשיג את המטרה אשר עליה כונן חציו ימים רבים, ויהי לרב בגוזלווא, ימים לא כבירים ישב על כסא כבודו, ופתאום נהפך עליו בלהות כי החכם יש״ר שב ממסעו וכל אנשי העיר הושיבוהו על כנו כבתחלה, ופירקאוויץ נשאר באין כבוד רב ובאין לחם ושמלה, ויחפש וימצא משרה בזויה עוד הפעם בבית ריחים[5]·

בשנת 1830 שם הגביר ר׳ שמחה בבוויץ—ראש חכמי הקראים— את פניו לעלות ירושלימה, וילוה גם פירקאוויץ אתו בדרך, ובבואו לארץ הקדושה השתדל ויאסף איזה ספרים כ״י אשר נתנו לו במתנה מאת אחיו בני עמו וישם את פניו לשוב לביתו, אולם בבואו לקאנסטאנטינאפאל קבלוהו הקראים למורה לצעיריהם, וישב שם ימים מעטים וישב לגוזלווא, ויקח את כל אנשי ביתו עמו וילך לגור בקאנסטאנטינאפאל, כי ראה לו שם מנוחה כי טוב·

ולפירקאוויץ בת, נערה בתולה ויפה עד מאד, ויראֶהָ איש עשיר אשר מצאה חן בעיניו ויקחה לו לאשה, האיש העשיר ההוא אשר ידעתיו גם בשם — אשר בחזקתו לקח לו קרנים, השתדל בכל

---

[5]) הקראים בדברם איש את רעהו אודות אבן רש״ף, לא יקראוהו בשמו, כי אם יכנוהו בשם „דֶגִירְמַאנְגִי״ (עושה מלאכה או משרת בבית ריחים בשפת קדר).

מאמצי כחו להושיב את חותנו על כסא החזנות, וחפצו הצליח בידו, ויהי פירקאוויץ לחזן — היא המדרגה השניה למדרגת רב אצל הקראים, — אולם לא ארכו לו ימי משמרת פקודתו גם שמה, יען אהב להפיח מדנים וריב בעיר [6], ומה גם כי מראש לא אהבוהו הקראים, ובמשך זמן לא כביר כעוף התעופף כבודו אשר השיג בחזקת היד, ויגרשוהו אנשי עדתו משם בחרפה, ויתמלט בעור שניו ויבוא עוד הפעם לגוזלווא, ויקבלוהו בני עדתו עליהם לרב, ובהיות הממלכה נכונה בידו הדפיס את ס' „אדרת אליהו" „המבחר" ופירוש על נ"ך — לבד התהלים — לר' יעקב בעל העשר, ויכתוב עליו את באורו אשר קרא בשם „זכור לאברהם" וס' „חותם תכנית" (זה האחרון כולל העתקה נאמנה מהבלי ראשוני חכמי הקראים— בעיניהם — אשר שב על קיאם, וידבר באין הבין בנפשו מה חפצו ומטרתו בספר הנאלח הזה השופך לעג כמים על חכמי ישראל?) ברשיון ובעזרת בית דינם הגדול Духов. правленія; לבד על הס' „חותם תכנית" אשר ספחהו יחד עם באורו על פירוש הנ"ך הנזכר לא שאל את פי בית דינם ובלי ידיעתם הביאו לדפוס, ויהי כראות בית דין הגדול את מעשהו כי נתן את שמם לשמצה בין אחיהם הרבנים בהוציאו לחשך ספרו זה, ויגרשוהו מבית ועדם בחרפה.

בימים ההם בשנת 1835 הביא לדפוס את ספרו „מסה ומריבה" המלא נאצות וגדופים על חכמי התלמוד בכלל ועל כל המון בית ישראל בפרט. הסבה לחבור ספר הזה היה, כי בעת אשר הדפוהו עדת הקראים בגוזלווא ממצבתו מהיות רב, נסע לעיר מולדתו, לוצקא, ובהיותו בדרך בעיר ברדיטשוב קרה לו

[6]) ולכן קראוהו הקראים תמיד בשם „בולגאוויץ" (מחרחר ריב).

מקרה בלתי טהור לריב ריב הקראים את אחד המלמדים השוטים מהרבנים בעיר ההיא, ולמען שלם להמלמד כגמול ידו הוציא את כל רוחו על כל עדת ישראל; ועוד סבה אחת לחבור הספר הזה, והיא הגדולה: „יען היה מן הנעלבים ואינם עולבים מעולם, ומפני דרכי השלום (כן יאמר בהקדמתו שם) כתב את הבליו על ספר וכאחד הנבלים דבר דברי נבלה, ויוכיח את הרבנים ובחם לב שר שיר של פגעים ומשוגעים לגועל נפש, ובזה דמה לעשות שלום בין הרבנים והקראים.

בשנת 1838 בא הנסיך גאליצין בלוית הגענעראל גובערנאטאר ממחוזות רוסיא החדשה הגראף וואראנצאוו והגראף וויטע לגוזלווא, וישאלו את פי הקראים שאלות משאלות שונות, מאיזה זמן נתישבו בקרים? ומאין באו? ואיך? וכדומה, אך לדאבון נפש השרים הנכבדים האלה לא מצאו מענה. והקראים כסו פניהם בטמון מהרפה ובוז כי לא ידעו מה לענות [7]) יען בעת ההיא לא ידעו עוד עד מה מתולדות דברי ימיהם, וגם חכמיהם לא התעוררו לדעת הדבר הגדול הזה, וכפסילים אלמים נאלמו דומיה. השרים בראותם כי הנקל היה לר׳ יואל בעל שם להוציא יין מן הקיר מלהוציא מענה מפי הקראים, שבו לבתיהם ריקם כאשר באו. — ובשנת 1839 דבר שלח שר הפלך מהאי הטוירי לראש חכמי הקראים ר״ש בבוויץ לגוזלווא וישאל מפיו שנית את השאלות אשר שאלו השרים בשנה העברה, ויצו במפגיע לתת עליהן תשובות נכונות. ובבוויץ הציע לפני חכמי עירו כי ישתדלו להשיב כראוי, אך גם בפעם הזאת תשובתם נשארה מעל. וכראותם כי באו עד משבר וכח אין להשיב דבר, ויועצו לב יחדו לשלוח איש אחד מקציהם לנסוע בכל מרחבי חצי

---

[7]) ראה „אבני זכרון" להר׳ אב״ן רש״ף צד 7, 8, 9.

האי קרים אשר שם מושב הראשי לבני מקרא מימי קדם· אולי ימצא בין הספרים כ"י העתיקים או מרשימות המצבות הטבועות בארץ איזה חומר (שטאף) להוציא מהן מענות לשאלות שר הפלך· העצה הזאת מצאה חן בעיני כל יושבי העיר, ויבחרו בפירקאוויץ 8) ויתנו על ידו מכתבים לכל קהלות הקראים בקרים כי יהיו בעזרו להראות לו איש איש את ספריו כ"י אולי ימצא בהם דבר הנוגע לדברי ימיהם, וגם שר הפלך שלח לו מכתב־גלוי כזה· ותהי ראשית מעשהו לעלות לסלע היהודים, למנגוף, וימצא שם ספרי תורה ותנ"ך כ"י עתיק ואיזה מצבות עתיקות, ואחרי כן שם את פניו לקראסוב (קאראסובאזאר) וכאשר לא מצא שם מאומה בין אחיו הקראים המעטים, וישלח את ידו לקחת את כל מחמדי יהודי קרים (קרימ־צאקים) הרבנים· וכאשר עמדו על נפשם לבלתי תת שארית מחמדי אבותיהם היקרים מאד לבז ביד אויב—אשר כבר שמעו את שמו לרגלי ספרו הנלאח — ויתנפל עליהם כדוב שכול בעזרת הפאליציי ויפרוץ בקיר חומת בית תפלתם העתיק, ויקח את כל אשר מצא שמה המון ספרים כ"י וספרי תורה כתובים על עור יקרי הערך וישא את טרפו וילך· והיהודים הקרימים עם לא בינות בשפת המדינה בימים ההם, ושפלים בעיניהם מאד — תחת אשר היה להם באמת להתגאות ביחושם הקדמון מאד — בכו במסתרים על אבדן מחמדיהם, ולא הגישו עצומותיהם לפני הממשלה — ואולי ידעו מראש כי לא תעשינה ידיהם תושיה? — וישאו את מכאובם בדומיה ויילילו על משבתם 9)· וכן עשה בבואו לקאפפא (פעאדאסיע), שם מצא

---

8) הטעם והסבה אשר בחרו בפירקאוויץ ידוע רק ליודעי חן, והאיש אשר יאבה לבוא בפרד"ס הזה לדעת הדבר אל נכון יוכל לשאול את פי חכמי הקראים ויודיעוהו:

9) ואשר העיד גם פירקאוויץ בס' „א"ז" כי ביום המחרת אחרי

המונים המונים ספרים כ"י וספרי תורה עתיקי ימים כתובים על קלף ועורות צבאים בבית הכנסת העתיק אשר להרבנים, אך הוא לא הסתפק בזה אשר הרבנים נתנו לו הרשיון להעתיק את כל הנחוץ לו, ונפשו התאוה תאוה לרשת את האוצר הזה לאחוזת עולם, ובעזרת כסף הצליח לו להטות את לב פקידי הפאליציי אשר עזרו אחריו לקחת את המטמון היקר הזה ביד חזקה 10) מיד בעליו הרבנים רפי הידים אשר לא מצאו עז בלבבם להניא אותו ואת ה••••• ממעשיהם, יען עדת ישראל בעיר ההיא קטנה מאד ודלה, ודבר אין להם — בימים ההם — בעולם ההשכלה והמדעים, ופירקאוויץ בלע חיל זרים ולא נודע כי באו אל קרבו, ועיני עדת הרבנים בקאפפא רואות וכלות ואין לאל ידם להושיע• ואף כי התאוננו עליו אחרי כן באזני הממשלה, אך קולם היה כקול קורא במדבר כי לא היה להם שומע, ופירקאוויץ שב לסעוואסטאפאל ולסימפעראפאל להשתבח לפני שרי הממשלה במציאותיו הנפלאות אשר מצא בין הקראים — אף כי בקראסוב, וביחוד בקאפפא עיר נושבת מהקראים לא מצא כל מאומה• — וכראות השרים כי איש מצליח הוא, ויתנו בידו מכתב־גלוי שנית למען יסע לערי קו־קז לגלות עוד אוצרות חשך כאלה, והוא לא אֵחר למלא שאלתם ויסע לקו־קז, ובבואו לדערבענט ולא מצא שם את אשר הוא מבקש, וימצא לו עת נכונה לדבר על לב יהודי קו־קז כי יקבלו עליהם דת

התגללו את נחלת אבותיהם מבית כנסתם כמו כל העם מיראתם אולי ע"י זה יחולה דבר או מגפה בעדתם. או כן יודע להממשלה כי היו קראים בימי קדם ותכריחם לשוב לדת הקראית. ולא יאמנו דבריו אלה האחרונים? כי עתה אסור לנו להתחתן את היהודים האלה לפי דעת הגאון בעל נודע ביהודה, ובספרי „משא קרים" נפלתי עוללי אבן רפ"ף האלה על הסלע, ומוציא דבה הוא כסיל.

10) כן ספרו לי כל אזרחי העיר ההיא פה אחד.

הקראית 11), יען היו קראים—לפי דעתו — בימי קדם, ומה גם בראותו כי היהודים ההם הנם במצב פרוע מאד, יען התגוררו אלפי שנים בין פראי אדם אשר עברו בהם עבודת פרך וכבהמות נדמו בעיניהם, ורֻבם לא ידעו מתורת ה' מאומה, ולדאבון לבו לא הצליח חפצו בפעם הזאת, ויעש בערמה וידרוש מאת פקידי העיר — בכח מכתב הגלוי — לתת לו פועלים חנם להפור בהר אצל שער העיר, יען לפי דעתו ימצא שמה אוצר דברים עתיקים, ולמלאכתו ידרש רק עברים אשר היו עוד עבדי עולם (קרעפאסטניע) בימים ההם—ולב מי ידוה עליהם. . ?—ופקידי העיר לא אחרו ויתנו לו את חפצו מאה איש מבני ישראל אשר יחצבו חליפות בהר בלי מחיר, ובזה דמה להכביד אכפו עליהם ולאלצם ביד חזקה כי יהפכו לקראים 12), אך הציד קצר ראי הזה עוד לא היה גבור חיל בדברי הימים לבית ישראל בעת ההיא, ולא ידע כי אלה וכאלה הקריבו את נפשם ונפש בניהם על מזבח אמונתם, ולא במחיר עבודה ימי מספר ימכרו את כל חלקם בחיים ביד אויב ומתנקם, וכן התעמר בם כשני ירחִים, ואחרי אשר ראה כי תקותו נהפכה לו לאכזב, וירף מהם, ויסתפק רק בהס"ת אשר לקה בערמה מידם, כי דבר על לבם כי הממשלה תעשה להם הנחות וחסדים אם רק יתנו לו

---

11) כן יספרו יהודי קו-קז פה אחד לכל הנוסעים, וכן ספרו גם לי בהיותי בקוטאיס, ועוד היום יקללו זכרו ושמו מנואץ בפיהם.

12) ואל יטעך קולא נעים דברי פירקאוויץ המספר בסגנון אחר ההפך מן הקצה אל הקצה בספרו „אבני זכרון", ולפי דבריו הכריחם לקבל עליהם עול דת הרבנות, אך מי ישמע ולא ישחק לדברי שקר והבל כאלה?—איה שוקל ואיה סופר עלילות מסיר לדק ופאטריאט נפלא לבית ישראל כמהו?—פירקאוויץ קופץ בראש זה לא כביר, ושופך זעם אפו על היהודים הרבנים עם עברתו כאחד הצוררים הגדולים, יכריח פתאום את יהודי קו-קז אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם לקבל עליהם דת הרבנים בעת אשר כבר רבים מהם היו רבנים גמורים? ומהם אשר למדו בערי ליטא, לא יאומן כי יספר?!.

את הס"ת ועוד איזה כ"י, והיהודים האמללים אשר מצאו כמעט מחסה תחת צל רוסיא דמו להתרצות בזה אל הממשלה ויאמינו לדבריו ויתנו לו את הס"ת. מלבד אשר לקח... וליתר בטחון הבטיחם לעשותם חפשי מעֻלם הקשה, ובכן הצליח לו גם שם לקחת את כל הדברים הנחוצים לו חנם אין כסף, וישב לקרים להתהלל במציאותיו הנפלאות אשר מצא בין הרבנים החדשים — אשר היו קראים בימי קדם לפי דבריו — ולא זכר פירקאוויץ את היהודים האֻמללים יושבי קו־קז, וישכחם.

השמועה ממציאת הרשימה מר' יהודה בן משה הנקדן אשר מצא על שולי הס"ת בדערבענט עשתה לה כנפים ותעף עד קצות אירופא, וביחוד כאשר חפר ומצא עוד הפעם מצבות עתיקות על חצר־מות „עמק יהושפט" בסלע היהודים, וביניהן גם מצבת סנגרי, אז החלה כמעט תקופה הדשה בספרות העברית באשכנז, וחכמים רבים ונכבדים מגדולי חכמי ישראל החלו לחקור ולדרוש אם יש ממש במציאותיו, ואם כח בהן לעמוד לפני כסא הבקרת? ובאמת נמצאו רבים אשר לא האמינו לאותותיו ויוכיחו בטוב טעם ודעת כי הרשימות מזויפות הנה (כי גלה עוד רשימות רבות כאלה בקרים) ובתוכן גם מצבת סנגרי, ולתכלית הזאת נשלח החכם המנוח ר"ב שטערין מאדעססא בשנת תר"ג לראות בעיניו את מצבת סנגרי, ובעזרת צלצלי שמע זרק עליה מי־נדה ותטהר... ולמן העת ההיא יצא שם פירקאוויץ בכל הארץ, וחכמים גדולים חקרי לב דרשוהו במכתביהם כי יעניקם מהספרים כ"י או העתקות מהם, ובמשך ימים רבים אחרי כן הצליח החכם המנוח ר"ש פינסקער נ"ע למצוא נתיבות בית אבן רש"ף, ויעניק לו המון כ"י למען יחבר ספר דברי הימים לבני מקרא. ומהכ"י ההם יצא לו הספר הנכבד „לקוטי קדמוניות" ומשנהו „מבוא אל הנקוד האשורי והבבלי" אשר התפאר בם פירקאוויץ, כי הרש"פ נטה מעט אל הקראים...

במשך ט"ו שנה משנת תר"ג עד תרי"ח לא נראה כמעט מאומה ממעשי אבן רש"ף רק סדר את הכ"י, נסע לערים שונות ברוסיא לאסוף חותמים על ספרו „אבני זכרון" ורק זעיר שם כתב איזה מאמר במ"ע עברים; אולם לקץ ימי ההריון הגדול הזה ילד עכבר „ספר על הקבלה". התכלית לחבור ספר הזה היתה להכעים בו את המקבלים המתימרים בחכמת האמת, ולהראותם כי יש לאל ידו גם הוא לעשות כמוהם, אף כי לא יאמין בהקבלה· הספר המשקץ הזה יכיל יותר משתי מאות בויגין נייר ונשאר ת"י בכ"י ולא הוציאו לחשך, וכמה לילות עמל מנה לו עד אשר הצליח לחבר ספר בעל כרס רחבה כשור פר על חכמת הקבלה? ישפטו הקוראים!

בשנת 1856 נסע לס"ט פעטערסבורג וימכור שם את כל הספרים כ"י והס"ת — 36 במספר — אשר אסף בכל ימי חייו, לבית אוצר הספרים אשר להקיסר במחיר מאה אלף רו"כ· הכסף הרב הזה אשר לא עמל בו, כאשר באו כן הלכו, לשמחת לב רבים מהרבנים והקראים אשר עוינו אותו על אשר עשה את ספריו קרדום לחפר בם — יען כאשר לקח את הכ"י מידם הבטיחם כי רק לתועלת החכמה מגמתו — ובראותם ראשונה כי לקח כסף מחירם חרקו שן ויקללוהו קללות נמרצות, ובאמת צדקו הקראים והרבנים יחדו בשנאתם אותו; הרבנים הביטו אחריו כאחרי רוצח אשר לקח את כל מחמדיהם ביד חזקה אשר לא צִוָּתָה אותו הממשלה רק להעתיקם· והקראים הביטו בפניו בעין בוז וחרפה, יען כאשר נסע שנית ושלישית בכל ערי קרים וינצל גם אותם במרמה ונלוז — פירקאוויץ בהריחו מרחוק איזה ספר כ"י לוה אותו מיד בעליו על ימים אחדים, וכאשר באה העת להשיבו ואמר אין! ולאחדים הבטיח לשלם מחירם ולא מלא את הבטחתו — ואחד מגדולי חכמי הקראים אשר היו לו כ"י רבים ספר לי, כי אבן רש"ף בא פעם אחת לביתו ויקח מארגזו איזה ספרים כ"י יקרים וישימם בצלחתו וילך, ואיש

לא היה בבית זולתי הנערה המשרתת, ואחרי כן כאשר נודע להחכם ההוא כי נפקדו הספרים מביתו, וישאל את הנערה אולי יודעת היא מי גנב את הכ"י? ותגד לו כי לא היה איש בבית זולתי פירקאוויץ, וילך לשאול את פיו, אך הוא כחש לו כי לא לקחם, אולם ברבות הימים נודע להח' ההוא כי הכ"י נמצאים באמת ביד אבן רש"ף, ויוכיחהו על פניו, וכאשר נכלם ממנו שם שקר מבטחו ויבטיחהו לשקול על ידו כסף מחירם, יען הספרים נאבדו מידו, וכן עשה לרבים מהקראים: וזאת היא אחת מהסבות אשר שנאוהו אחיו בני עמו. ובכן לא ראה בטובה בכל עמלו אשר עמל מחצית ימי חייו, והכסף אשר לקח מיד הממשלה אבד בענין רע, וכדונג מפני אש תמם הלכו בידו וביד תתנו המשכיל ר' גבריאל פירקאוויץ 14) ולא נודע כי באו אל קרבם.

בשנת 1863 שם לדרך פעמיו עוד הפעם לארץ הקדושה ולמצרים ויאסוף שם שנית ספרים כ"י רבים ויקרים בשפת עבר וערבי, ומעטים מספרי השומרונים, מהם אשר קנה בכסף מאת הרבנים והקראים, ומהם בלי כל מחיר; כבוד גדול כבדוהו הקראים והרבנים בפעם הזאת ע"פ הפירמאן (מכתב גלוי) אשר נתן לו הסולטאן מטירקאי, ובכל מקום בואו קבלוהו כאחד הגדולים אשר בארץ, ויפזר גם כסף להעניים היושבים לפני ה' בהר הקדש בירושלים — כאשר ראיתי בידו תעודות מרבני ירושלים — וכן הצליח לו למצוא נתיבות בית השומרונים, ויקח מידיהם ספרים כ"י בערמה כמנהגו. וכן התפאר לפני בעצמו, כי בראשונה הסיתם כי יקחו מידו כסף מחיר הכ"י, יען המה עניים מרודים, אך לא אבו שמוע, אולם כאשר ישב ביניהם ונתודע אליהם, דרשו מאתו כי ישלה להם

---

14) "עיין זכרון לדור האחרון" לר"ג פירקאוויץ ווילנא תרל"ה.

בתולות מבנות עמו להם לנשים, יען מספר עדת השומרונים קטן מאד — 54 משפחות במספר — ולהחלק הגדול מהם לא היו נשים, כי לא יתחתנו את היהודים הרבנים (?), והקראים בארץ הקדושה לא יתנו למו את בנותיהם לנשים, וגם פירקאוויץ לא נאות להם כי אם בתנאי אשר יקבלו עליהם גם ספרי „נביאים וכתובים“ אולם בראותו כי לא יצלח לו להעבירם על דעתם, נאות להם ויבטיחם למלא את כל משאלותיהם, ואז נתנו לו את הכ"י אשר דרש מאתם במחיר הבתולות אשר ברא למענם ברוח דמיונו, ולפי דבריו הוא היה הראשון אשר הצליח לו אחרי עמל תשעה חדשים להשיג מהם דבר מה, תחת אשר לא עלה עוד ביד אחד הנוסעים לקנות מהם אף עלה אחד עד העת ההיא, אך אם שמר באמת הבטחתו להשומרונים? לא לכם קוראים יקרים לשאול זאת; רק אחת אגדכם, כי יחכו השומרונים על בתולות פירקאוויץ עוד היום..... וכן שב גם הפעם טעון ספרים רבים ויקרים אשר לא שזפתם עוד עין אדם עד העת ההיא, וגם הוא לא אבה להראותם....

בשובו בפעם הזאת מארץ הקדושה לא ראינו ממנו ענין נכבד הראוי לענות בו, רק נסע לערים שונות ברוסיא לאסוף חותמים עוד הפעם על ספרו „א"ז“, פעם ישב בווילנא, פעם בצופוט־קאלע, ובין כה וכה מתה עליו אשתו ויקונן עליה בספר מיוחד „אבל כבד“ (נדפס באדעססא תר"ל) המלא שירים נבערים אשר אין כל רוח במו.

בשנת תרל"א בהיותו בן שמונים וחמשה ארש לו בתולה מעמיו לו לאשה, ויהדו אתה נסע לערי אשכנז בלי כל מטרה — בלי ספק לראות או להֵראות — ויספר לי כי נחל כבוד גדול מכל חכמי אשכנז וגדוליה, וביחוד מגדולי שרי הממלכה בעסטרייך, ובראשם מאת הוד הקיסר יר"ה אשר הרכין ראשו לפניו ויבקש מאתו לברכהו, ובהיותו בוויען הביא את ספרו „בני רשף“ לדפוס. ויצא לאור ע"י ידידי החכם והמבקר המהלל ה' פרץ סמאלענסקין

מו"ל השחר, ובשובו מאשכנז עבר עוד הפעם לערי ליטא וקורלאנד, ובכל מקום אשר דרכה כף רגלו, וביחוד בריגא, מיטאוי, ווילנא, קאוונא, כבדוהו הרבנים כבוד, גדול מאד אשר לא קוה כזאת מעם עברתו [15]) ויהי לפלא בעיניו כי לא השיבו לו גמול „מסה ומריבה" בראשו.

בשנת תרל"ב הוציא לאור בווילנא את ספרו „אבני זכרון" אשר עמל בו ימים רבים, אך ספרו זה לא השביעהו לחם כאשר לא נחל ממנו כבוד ויקר כאשר קוה, יען בימים האחרונים האלה ירדה שמש הצלחתו עשר מעלות אחורנית, וכל מקור מחיתו היו רק נדבות עשירי הקראים ונדבות הנוסעים אשר בקרוהו בצופוט־קאלע, ולא אחת ושתים קרה כי היה חסר לחם בביתו.

בשנת תרל"ג החל לסדר את ספרו „דבר על הקראים", ואחרי כן גם את ספרו „נחל קדומים" ויתנם לה' בעלינסאן בארעססא, להדפיסם ויחכה בכליון עינים עת צאתם לאור, יען בספר הזה האחרון הראה לדעת אל נכון (לפי דעתו), כי הקראים נפרדו מאת אחיהם הרבנים בזמן קדום מאד כארבע מאות שנה לפני ספה"נ, וכי כת הקראים נקראה בימי קדם בשם „צדיקים" וכדומה. אך אם הצליח באמת בדבר הזה או לא, ישפטו הקוראים כאשר יצאו ספריו אלה לאור.

בשנת תרל"ג ותרל"ד השתדל בכל כחו לסדר את הכ"י אשר אסף משנת 1856 והלאה, וויאל למכרם לאחד מאוצרי הספרים אשר לממשלות באירופא, ובהיותי בשנה העברה באשכנז דרש מאתי לשאול את פי הביבליאטהעקאר בברלין, אולי יאבה לשלוח איש מבין מחכמי אשכנז לצופוט־קאלע לראות את הכ"י, ובלי ספק לולא קדמהו המות בשנה האחרונה, כי עתה העשיר עושר גדול ממחיר

---

[15]) ראה „המגיד" גליון 27 שנה י"ח תרל"ד.

הכ"י האלה, ולפי הרשימה (קאטאלאג) אשר שלח לפעטערסבורג זמן לא כביר לפני מותו, נמצאו בידו אלף ושלש מאות ספרים כ"י, ובאמת נמצאו בם כ"י עתיקים ויקרים אשר אין בכל אוצרי הספרים הגדולים באירופא משלם, ומהם נושנים מכל הנודעים לנו בתבל, אך למגנת לבו לא היה לאל ידו לסדרם אל נכון ולחבר קאטאלאג כראוי, והסבה הראשית לזה היתה, יען לא שמע את השפה הערבית אשר רוב הכ"י נכתבו בה, ונלוה לזה נקיון שנים ועלילות רשע אשר הדריכוהו מנוחה, וזה הדבר: בראשית שנת תרל"ד ילדה לו אשתו החדשה בת, ויקרא את שמה אסתר, הילדה הקטנה הזאת היתה כל נחמתו, וכעול ימים השתעשע אתה על ברכיו, ופתאום יצא הקול כי לא לו הזרע.... וקול ההמון כקול שדי איש לרעהו התלחשו כי לא איש זקן בן פ"ז יוליד [16], חרפה שברה לבו על כבודו וכבוד רעיתו התמימה כי חֻלל, וישם עצות בנפשו לחקור ולדרוש מי הוא מוציא הדבה, ובעזרת ב"ד הגדול בגוזלווא הצליח לו — לפי דברו — להוציא כאור משפט רעיתו הצנועה [17], ותצא נקי מהעלילה אשר טפלו עליה אויבי פירקאוויץ, ויהי לנס.

בימים האחרונים השתדל בכל עוז אצל ממשלת רוסיא להושיב עשרים משפחות מבני מקרא על אדמת עיר מגורו בצופוט־קאלע, למען לא יאבד זכר עיר מקדש הקראים במותו — כי רק הוא ועוד שתי משפחות בני מקרא גרו בעיר ההיא וכל העיר הנָּהָ

---

[16]) כאשר נולדה לו בתו כתב לאחד מחכמי הקראים כדברים האלה: „אברהם אבינו בלדתו את יצחק בנו היה בן מאה שנה, ואברהם פירקאוויץ ילד לתשעים שנה". על הדברים האלה מלאו הקראים והרבנים שחוק פיהם.

[17]) אודות העלילה הזאת ומשפט ב"ד הכל כאשר לכל כתב אלי באריכה והמכתב ההוא נמצא בידי עוד היום.

שוממה זה יותר מכ"ה שנה — ובראשית שנת תרל"ד קבלתי בידי מכתב מהשר הממונה על אוצר הקיסר כי נרצה לתת לתכלית הזאת סך 3000 רו"כ, ולוא עזרו אחריו עשירי הקראים כי עתה הוציא חפצו לאור, אולם במותו עלה חפצו זה בתהו ועמו גם תקות העיר העתיקה הזאת לשוב לקדמותה — .

בשנת תרל"ד י"ח סיון אחזתו מחלת הקדחת ועל המטה אשר עלה ביום ההוא לא ירד ממנה, וביום א' כ"ב סיון גוע ויאסף אל עמיו בצופוט־קאלע והובל לקברות אל בית מועד לכל חי הנודע בעולם בשם „עמק יהושפט", בקברו אשר כרה לו בחיינו לא הרחק מפתח ביתו, והשמועה אל מות אב"ן רש"ף חיש קל עשתה לה כנפים ותעף אל כל מו"ל מ"ע ברוסיא, וגם רבים מהקראים אשר לא הוקירו אותו בחייו החלו לכבד זכרו במותו, ואחד מהם — חכם בעיניו — מאיופאטאריע (גוזלווא) אשר ידעתיו כי שנא את המנוח בחייו תכלית שנאה, נהפך לאוהב לו אחרי מותו, ויקנא קנאה גדולה לכבוד אב"ן רש"ף 18), ועליו נשאתי את ההלצה אשר יספרו על איש אחד אשר נפלה לו אשת מדנים לחבל לאשה, אשר עצבה את רוחו ותמרר את חייו כל הימים, ובמותה קונן עליה קינה גדולה: הוי אשה כשרה! וכאשר שאלוהו מיודעיו אשר ידעו את אשתו הארורה, מדוע יספר שבחה על שקר? — ענם לאמר: התלמוד יחשב לאשה כשרה כל שעושה רצון בעלה, ואשתי הלא עשתה את רצוני במותה באופן מאד נעלה . . . אך גם אחדים מאחינו הרבנים התאבלו על מותו, יען כפי אשר דמו מתה עמו הרבה חכמה, ונסתם המעין אשר ממנו שאבו חוקרי קדמוניות עם הקראים, הכוזרים, וחכמי המזרח. אולם כעת אחרי אשר נפתח אוצר

---

[18]) ראה מאמרי „לחומי רפף" בהמגיד גליון 48 שנה י"ח.

ספריו — אשר לא הראם כמעט לאיש — לפני יודעי דעת, נקוה כי רוח אחרת תהיה לסופרינו וחוקרינו, כי יכירו וידעו אם היה להם באמת להתאבל על מותו או לא? [19]) — בן שמונים ושמונה היה במותו בערך [20]) וַיַּשְׁאֵר אחריו חמשה בנים ובת אחת אשר למותר להזכירם בשמם, כי לא לבד אשר אין ביניהם אחד אשר ימלא מקומו, כי אם ישנם אשר לא יבינו גם קרוא בסדר התפלה, לבשתו ולבשת חרפת המתימרים בכבודו.

אם נאבה לשפוט בכלל על תכונת רוח האיש הזה (אב"ן רש"ף) — אשר היה רוח האופנים בחלק גדול מספרות הקדמונים לדעת אחד מחכמי עמנו — בערך ל"ה שנה (ואולי עוד לא במהרה ישכח שמו מספרותנו) — בהתיחס אל הרבנים (ר"ל לוא היה רבני) כי עתה לא נשגה אם נשפוט כי לא היה ברוחו נכונה, והנני לבאר את דברי: האיש אשר קרא את מאמריו המפוזרים במ"ע שונים בשפת עבר, אם יקבצם והיו לאחדים בידו יראה ויבין את אשר כתב פעם אחת ויחזק את דבריו באותות ובמופתים נאמנים, אשר עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע ועליהם בנה את כל יסודותיו, פתאום היתה רוח אחרת אתו ויהרוס ביום מחר את אשר בנה אתמול ברב עמל. בראשונה כתב והאמין כי הנקודות והטעמים המצאה חדשה הֵנָה אשר המציא ר"י הנקדן, ופתאום הפשיט את כבוד הממציא החדש הזה, ויתנהו למשה

---

[19]) ועיין מה שכתבתי בהלפירה גליון 17 שנה ראשונה, והחכם ה"י גורלאנד קנא לכבוד אב"ן רש"ף קנאה גדולה ויבקר את דברי בדברים חסרי טעם בהוספה להלפירה נומ' 25 ש"כ, ולא זה המקום להתוכח אתו, ובעת אחרת אדבר מזה. —

[20]) המספר הנכון משני ימי חייו לא אבה להגיד, מסבה לא ידעתי, חכמי הקראים אמרו לי כי היה יותר מתשעים שנה במותו.

מחוקקנו, ועל חרבות המגדל הראשון בנה כרגע משנהו [21], אלה וכאלה ימצא הקורא עוד רבות בדבריו, היום כתב על הרבנים חרפות וגדופים וישפוך עליהם חמה אפו בדברים בוטים כמדקרות חרב אשר לא שמענו כזאת מעולם מפי כל מעול וחומץ, וגם וואלטער ואייזענמענגער וכדומה כאין נגדו, ולמחר נהפך להם לאוהב נאמן, וכמעט בכל מאמר ומכתב מכה ברגלו השמאלית על החזה „חטאתי, עויתי, פשעתי!״ „ומודה ועוזב ירוחם״ „כי לא כימים הראשונים הימים האלה לבית ישראל״ „וחטאות נעורי לא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לב לעולם״ וכדומה, ובבל פעם אשר דבר — במ״ע — אודות הקראים והרבנים, זכר את הרבנים ראשונה בכונה לחלק להם כבוד (כן הגיד לי מפיו), ובדברו אודות הרבנים—לעיני חכמי הרבנים—חרף את מערכות הקראים כי „הנם בכלל עמי הארץ״, ויתאונן תמיד על אחיו בני עמו, כי אין בהם איש אשר יוכל להשתעשע אתו בדברי חכמה ומדע, וירומם את הרבנים עד גבהי שחקים· ואחרי כל אלה הנני שואל מאת הקוראים—וביחוד ממבקרי—ויגידו, הנוכל להאמין כי באמת ובתמים נתהפך פתאום כחמר חותם לאהוב את אשר שנא ולעקר את כל דעותיו ובתוכן גם שנאת הדת אשר הורגל בהנה מנער, פעם אחת? היהפוך כושי עורו? ואם מעט הוא האות הזה· הבה ונקרא את מכתבו אשר כתב להחכם ר״ב שטערין בשנת תר״ב (נמצא בידי בכתב ובדפוס) ושם התנצל מאד על אשר שפך את זעמו על היהודים, ויבקש סליחה ומחילה על חטאתו נגדם, ועוד בעת ההיא כתב את הערותיו על הקדמת הערוך לר״ש גמע (נמצא בידי וביד ידידי החכם הגדול כהר״ש באבער) ושם שפך

---

[21]) עיין בהלופה להמגיד גליון 22 שנה י״ז תרל״ג.

עוד הפעם לעג כמים על הרבנים, אך מה לי להרחיק עדותי, הן נודע לכל כי בבוא איזה נוסע נוצרי לבקרו בצופוט־קאלע, וכאשר בא אתו בדברים החל לספר אותותיו ומופתיו אשר עשה, והראהו לדעת כי הקראים עם קדום מאד היושב בקרים 400 שנה לפני ספה"נ, והכ"י היקרים כלם המה לחכמי הקראים, כי מספרי חכמי הרבנים בימי קדם לא נשאר שם ושאר, וכי עדת הרבנים נפרדה מהקראים (?) ובזמן מאוחר מאד, וכי רק הקראים המה שומרי דת משה בטהרתה וכו׳, קנצי למלין כי הקראים המה שומרי ראש המלך (לייב גארדע) ה׳ צבאות, והיהודים הרבנים המה רק כאופן החמישי לעגלה בעיני אלהים ואדם 22) — והנה אחרי הדברים הנכונים והאמתים האלה לפי דעתי לא הפרזתי על המדה באמרי „כי לא היה ברוחו נבונה", אך אם נרדפה לדעת את הסבה אשר אלצתהו לכבד בפיו את הרבנים אף כי לבו רחק מהם באמת, ואת אשר אחזה לי אני, ברור הוא בעיני, יען ידע אל נכון כי למי היום אשר מצא את הכ"י ושמו נודע בין החיים,

---

22) בשנה העברה בא לצופוט-קאלע ההיסטאריק הנודע להרוסים הפראפעססאר „הילאוואיסקי" וישאל מאת הכ"ן הש"ף שאלות שונות על דברת היהודים הקדמונים בקרים, וע"ד הכוזרים וכדומה. ופירקאוויץ בידעו כי דבר לו כעת עם סופר דברי הימים לעם ועם, התאמץ מאד בדברו, ויראהו לדעת כי מעולם לא היו יהודים בקרים, וגם הקרימטשאקים היו קראים בימי קדם, וכן גם הכוזרים וכל הכ"י לחכמי הקראים המה וכו׳ וכו׳ — אחרי עבור איזה שעות הלכתי לבוא את הפראפעססאר הנ"ל, וישאלני לאמר „ומה תגד אתה? הנכונים כל דברי פירקאוויץ? הנוכל להשען על דבריו באיזה פרטים הנוגעים לדברי הימים?" — מדוע לא? עניתיו בשחוק קל: „לא ולא!" ענה גם הוא חלקי, מרתיחת דמו בדברו נראה כי רק אהבת עצמו (עגאיזם) מדברת מתוך גרונו, ולא ע"פ ספורים והגדות כאלה יהיו סופרי קורות עולם, „ואתה! הגם אתה קראי?" שאלני; — „רבני" עניתיו, וישחק ויאמר „אכן נודע הדבר!" „עתה כליתי את מלאכתי" ויפן וילך.

הנה מעתה לא את אחיו הקראים יחלק נחלה ולא את חכמיהם ישתעשע בחכמה ותושיה, ולא מהם יוכל לקוות לנחול כבוד בעד מציאותיו, ולוא יואיל להחזיק באולתו, כי עתה ירקו הרבנים בפניו ולא היה להם שיח ושיג אתו, ובמצב כזה פחד לנפשו פן יתנפלו עליו להכחיש גם את מציאותיו, וכל עמלו יעלה בתהו, ולכן נאלץ להחניף להחכם שטערין, כי לוא לא העיד על אמתת מצבת סנגרי, יוכל להיות כי גם הממשלה הביטה אחרי מציאותיו בעינים פקוחות; אלה המה ראשי הסבות אשר אלצוהו לדבר את הרבנים טובות ולא רוחו, והוא הדבר אשר אמרתי, כי לוא היה רבני כי עתה בצדק גזרתי אמר כי לא היה ברוחו נכונה — ר"ל החליף את תכונתו וטבעו לרגעים — אך אם נביט בעינים פקוחות על תכונותיו, ולא נשכח כי היה קראי מלדה ומבטן, כי עתה אשגה במשפטי זה, אדרבה לכבודו הנני נאלץ להגיד כי היה נעלה על כל חכמי הקראים — לבר שנים שלשה — באיזה מתכונות רוחו. מטבעו היה טוב לב מאד, מלחמו נתן לדל, ומכוסו הרוהו, ולא הביט אל צור מחצבתו אם היה קראי או רבני. אם בא אליו איש לדרוש מאתו לעשות דבר מה לטובתו, מהר למלאות שאלתו — בתנאי אם לא נגע הדבר בכבודו אף מעט. בכל עת אהב להתרועע את רעים במכתבי ידידות, וביחוד במכתבי חכמה ומדע — ובזה היה נעלה באמת על כל חכמי הקראים בלי הבדל, כי אף להטובים שבהם מוזרים דברים כאלה, ובשום אופן לא יאבו להשתעשע בחכמה את אחד הרבנים — אך רק בנוגע לחקרי קדמוניות, כי רק זאת אהב מאד, וישם לילות כימים לחקור ולדרוש בענינים האלה.

ועתה קורא יקר! אחרי אשר הגדתי לך מתכונות האיש הזה הטובות, אשר באמת יכול להתפאר בהן נגד אחיו הקראים, הנה לא אכסה גם על המגרעות אשר מצאו מסלות בלבבו ויעיבו

את שמי הכמתו ; הכבוד היה מקור כל חיי רוחו , וכל אשר לו נתן בעבורו *) וכמעט אגזור אמר כי רק הכבוד היה הציר אשר עליו סובבו כל מפעליו בארץ, עד כי תכונותיו הטובות גם הרעות היו פרי הכבוד , וכמה פעמים קרה כי התאונן באזני לאמר „מה חלקי מכל עמלי אשר אני עמל לילה ויום ? " — הלא עשית לך שם עולם אשר לא יכרת — נחמתיו · — „כן הוא ! רק זאת כל נחמתי בעניי כי לא ימח שמי מספרתנו" — ובדברו כזאת שמח ורחב לבבו · הוא היה אוהב נאמן להחנופה, וטמאת השם הזאת היתה לו סוכנת כל ימי חַיָּיו , ותשכב בחיקו תמיד , אם בא איש יודע חונף וציד בפיו , אהבהו כנפשו, וגם השיב לו חונף אל חיקו, וָלֹא ? צא ! קרא לו [23]), אם דבר את איש טובות בפניו , ופתאום הסב

---

*) כמה פעמים השתדל בכל עוז אצל הב"ד בגוזלווא כי יחלקו לו את הכבוד „מורה הראשי לבני מקרא" Главный караимскій наставникъ עד כי לא יוכל להתאפק—בראותו כי עמלו לשוא—וידרוש מאת הממשלה כי תושיבהו על כסא כבוד הזה בלתי רשיונם, ולדאבון נפשו לא הפיק את זממו , ובפעם אחת נועדו הקראים להתאונן עליו באזני הממשלה , מדוע יכנה את נפשו בתואר „רבן של כל בני מקרא ? " והדברים ארוכים .

23) אחד מחכמי הקראים ה' א' קזז, אשר חסרתהו החכמה העליונה מעט מאלהים — לדעת הקראים — והמאמינים יספרו עליו כי גמר את כל הקלאססען , כתב על פירקאווין כדברים האלה :

לא·ף

אל החנף.

1.

עַל מִי מְפִּיךָ לַפִּידִים יַהֲלֹכוּ
עַל מִי תָּפִיץ זִקֵּי חֵמָה וָזַעַם
וּשְׂפָתֶיךָ בְּלִי חָשָׂךְ הַפָּעַם
זֶרֶם מֵי בוּז וּקְלָלוֹת עַל מִי יִשְׁפֹּכוּ ?

2.

בֵּין לֵצִים פָּרִיצִים אֶת מִי נָתַתָּ
עַל מִצְחַת מִי הִתְוֵיתָ תָו הָרֶשַׁע
אֶת מִי גֵּרַשְׁתָּ מִנַּחֲלַת הַיֶּשַׁע
וּלְתַנּוּר גֵּיהִנֹּם אֶת מִי יָעַדְתָּ ?

את עיניו ממנו, וימלא שחוק פיו עליו, ועוד מדות יפות כאלה אשר תפארת הנה לעושיהן · · · ·

זולתי החקירה בקדמוניות (ארכיאלאגיע) לא ידע עד מה מהכמות אחרות, וכן חשב את כל החכמות כקליפת השום נגד החקירה ההיא, וכן היה רע בעיניו לתת לצעירי ימים לבקר בבתי מדרש המדעים · לבני הדור החדש המחזיקים בשטת קופערניקוס קרא בשם „כופרים"; את בעלי „החלוץ" אשר אבו לשבש את התנ"ך קלל קללות נמרצות [24], וכאשר מצא את אחד ממלמדי

3.

אַף רַב לְךָ לָמָּה יַהֲרָגְךָ הַכַּעַשׂ
הֵן לַכֹּל עֵת, עֵת הַחֲנֻפָּה עָבָרָה
וּבַיָּמִים יַד הַחָכְמָה גָּבָרָה
מִלְחֶמֶת חֹשֶׁךְ עִם אוֹר עוֹד אַל תַּעַשׂ

4.

עֵת בַּמְּרוֹמִים יִשָּׂא דְגָלוֹ הַשֵּׂכֶל
כָּל מוֹרְדֵי אוֹר לַשָּׁוְא לָחֶם יַעֲרוֹכוּ
וּבְיָד רָפָה גַם תַּעְתּוּעִים יִתְמֹכוּ
כִּי לֹא לָעַד יָרִים רֹאשׁוֹ הַסָּכָל ·

5.

לִרְאוֹת אוֹר שֶׁמֶשׁ לַעֲטַלֵּף אֵין עָיִן
הֵן בֶּן אֶתְמוֹל לֹא בֶן הַיּוֹם הִנְּךָ
אֶל הַמֵּתִים תִּדְרוֹשׁ-לְךָ אֶל מֵתֶיךָ
וּלְךָ, דָּבָר עִם הַחַיִּים עוֹד אָיִן" ·

[24]) ולהפך להיותו מאמין אמונה אמן כי נחסרו כמה פרשיות בתורה נגד העתקת היונים, והראה לי במקומות אחדים כי התנ"ך נלקה בחסר ויתר, וכן שבש גם הוא כתובים אחדים, וזייף גם את ספרי התורה העתיקים אשר היו בידו, למשל על הכתוב „והנה איל אחר" כתב „אחד" (בראשית כ"ב י"ג). „ואם לא תפדה וערפתו" מחק את הפ"א וכתב „וערכתו" וכו' וכו' (עיין אבן ספיר ח"ב צד קע"ח), ואחרי כל זאת, האם לא בצדק גזרתי אומר: כי לא היה ברוחו נכונה? הוא כהש בכל האותות והמופתים אשר מצא בהתלמוד ובספרי הרבנים, וימלא פיו שחוק עליהם, ובכל זאת ספר לי נפלאות על חכמי הקראים בארץ הקדושה, וכדומה. —

הקראים המלמד לתלמידיו גלויי ראש, קצף עליו קצף גדול; הוא הרחיק ושנא בכלל כל חדש בעולם אף כי ברכה בו, ולוא חיו כל הקראים מפיו, כי עתה החזיר עטרת הקראית ליושנה· על כל בני ביתו צוה במפגיע לבלתי צאת אנה ואנה ביום השבת, וכל אשר היה לאל ידו להחזיק את הקראית אף כי נגד רצון התורה ושכל הישר 25) לא מנע מחפצו ויעש זר מעשהו, מגמתו להעלות שיא הקראים עד גבהי שחקים, עִוֵּרָה את עיניו לעשות במחשך מעשהו לזייף את הרשימות וס"ת והתנ"ך, למחוק או להוסיף רק להגיע למטרתו ולהראות לכל באי עולם כי כן מצא ראיה לדעותיו בהב"י, או להכחיש דעת זולתו, והוא אך דבר יצא מפיו והקראים אשר לא ירבו חקור מהרו ויחלטו ממנו, כי שאל נא את פי אחד הקראים — ואף חכמיהם — מתי נתישבו בקרים? —„ארבע מאות שנה לפני ספהנ"ו" יענך, מי המה הקרימצאקים? —„יוצאי ירך הקראים בימי קדם" וכדומה, והדברים האלה נתאמת אצלם כל כך עד אשר אם תגזור אמר להפך תהיה בעיניו כמתעתע או חסר דעת, ותחת אשר לפני ארבעים שנה כאשר נשאלו שאלות כאלה עמדו ולא ידעו מה לענות, אף כי דרשה הממשלה בזאת מאת גדולי חכמיהם, הנה עתה כל התשובות

---

25) ימים אחדים טרם התקדש חג הפסח בשנה העברה הראני ידידי חכם הקראים בסעוואסטאפאל הרב ר' יצחק סולטאנסקי כי הלוח לה' יש"ר אשר כל עם הקראים יתנהג כעת על פיו טעה בחשבונו אשר השב כי יום החג הראשון יחול ביום ו', והחשבון ברור הוא כשמש כי יום הראשון נ"ל ביום ה', ואחרי כן הראני טעלעגראממא מגוזלווא כי גם שם נודע להם הטעות הזה, ובכן יחגו את החג ביום אחד את הרבנים, וכן הודיעו לכל ערי מושבות הקראים, אך פירקאוויץ המאמין הגדול לא שמע לכל אלה ויתנגד להם, ורק הוא לבדו חגג החג ביום ו' תחת אשר כל הקראים חגגו ביום ה' כהרבנים, ומה תאמרו אתם קוראים יקרים על שגעון כזה? האמנם ראוי הוא לכבוד?...

האלה שגורים גם בפי כל עמי הארץ, ופירקאוויץ אשר דברים כאלה לא משו מפיו כל הימים, התחזק בבה דמיונו עד אשר האמין בזה כבתורת משה, והאיש אשר הרהיב עז בנפשו להכחיש את דעותיו על פניו, היה בעיניו כעוכר שארו או רוצח אשר יחפוץ לגזול כל מחמדי בני עמו מידו. —

ידיעותיו בתלמוד היו מעטים מאד, כנראה מספריו „מסה ומריבה" „חותם תכנית" כי ראה רק את אגדות התלמוד, וגם אלה חשב כי נאמרו כפשוטן, ואם עמל איש להראותו כי נאמרו רק על דרך משל ומליצה, לא אבה שמוע 26), וכאשר שאלתיו איזה פעמים, האמנם לא ראה או לא ידע מספרי החכמים הראשונים ואחרונים אשר עמלו והצליחו לתרץ את האגדות באופן אשר יסכימו עם השכל והטבע? ענני בדרך כלל „ראיתי! אך המה נובחים", וכן הראני פעם אחת עלים אחדים כתובים על קלף נושנים מספרי התלמוד, וישאלני „מאיזה מסכת המה"? וכאשר הראיתיו כי רשום שמה שם הפרק, ענני בשחוק „אינני תלמודי גדול כאשר יחשבוני אחי הקראים וגם איזה מהרבנים" — ומדוע דברת תועה על ספרי התלמוד בכלל אם לא ידעת מה המה? שאלתיו — „אל תזכר לי עונות ראשונים" היתה תשובתו, וכן התמו.

מכל העמים אשר ידע אהב מאד את הטטרים, וכן ראיתי בנסעי אתו יחדו בעגלה אחת, בעברנו דרך חוצות עיר באחציסאראי, רצו אליו מכל עברים טטרים זקנים ונערים לשאול בשלומו, ואלפי קולות „סאלים אליקעם האדזי־באבא" (שלום עליכם אב ירושלמי) נשמעו לאזנינו מסביב, וכל הקרב אליו נשק את ידו לכו פיו, כי נכבד היה מאד בעיניהם —.

---

26) לא הפונה כי ידע אל נכון כי אין תוכן כבדן, ואחרי אשר כתב מה שכתב רק להתגלות ביהודים, הלא גדול עונו מנשוא?

אלה המה הדברים אשר ידעתי אודות ידידי המנוח הזה, ואותם הגדתי לך קורא נעים. ואף כי מוזרות תראינה עיניך בתולדותיו אשר יצאו מפי עטי, בכל זאת אוהבו הנני גם היום בלבי כאשר אהבתיהו בחייו.... וה' הטוב יכפר לו בעד זדונותיו ושגגותיו.

אפרים דיינארד.

קינה

אשר קונן ידידי הרב החכם ר׳ יצחק סולטאנסקי על מות לאב״ן רש״פ
בשבת הראשונה אחרי מותו בביהכנ״ס אשר להקראים בסעוואסטאפאל.

אֶבְכֶּה בִּבְכִי יַעְזֵר נַפְשִׁי הוֹמִיָּה יוֹם כִּי פִתְאוֹם נָפַל אֶרֶז לְבָנוֹן
הֲדַר הַכַּרְמֶל נֶאֱסַף יְפַת כִּשְׁאִיָּה הֵידָד וְלֹא הֵידָד לְמוֹת אִישׁ מָנוֹן.

גָּלָה כָבוֹד שָׁבַת מְשׂוֹשׂ תְּהִלָּה
כִּי נֶאֱסַף אַבְרָהָם מְאוֹר הַגּוֹלָה

בְּנוֹת הַשִּׁיר חָדְלוּ לְיוֹם מְהוּמָה מֶרֶר וּפִיד שִׁבְרוֹן בְּכָל מָתְנַיִם
גַּם מַלְאֲכֵי מָרוֹם בְּמַשָּׂא דוּמָה הִי יַשְׁמִיעוּן בְּקוֹל כְּמִסְפַּד אֶגְלַיִם

גלה וכו׳

רַבֵּי עֲדַת מִקְרָא מַר יְעוֹרֵרוּן עֵת קָל נָחַת מֵרוֹם גּוֹדוּ אִילָנָא
יַצַּע לָרַבִּים שַׂק תַּחַת גִּיל רֹן קִרְיָה עֲלִיזָה חָרְדָה עִם הֲמוֹנָהּ

גלה וכו׳

הֵן גָּדְלָה צָרָה אֱלֵי יִשְׂרָאֵל נִשְׁבָּה אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ בְּיַד הַשְּׁאוֹל
רַב אַבְרָהָם מְאוֹר גּוֹלַת יִשְׂרָאֵל חִישׁ נַעֲלָה לָרוּם, כִּי נִשְׁאַל נִשְׁאֹל

גלה וכו׳

מוֹחֵץ וְרוֹפֵא הוּא יַכְאִיב וְיֶחְבָּשׁ רֶגַע בְּאַפּוֹ הַחַיִּים בִּרְצוֹנוֹ
כָּל אֲבֵלָיו מְחַלְּצוֹת נֹחַם יִלְבָּשׁ יַעַל טַל הָאוֹרוֹת עַל מְלוֹנוֹ
כַּכָּתוּב יִחְיוּ מֵתֶיךָ וכו׳.

למחברים בעם ישרון החפצים לחזות את מעשה ידם באור הדפוס ואין עתותם בידם לבוא ולהתמהמה במקום הדפוס, הנני מודיע כי אוכל לשרתם ככל אשר יצוו עלי ובטח יפיקו רצון ממני, כאשר יחזו ויוכחו מהספר הזה הנדפס בהשגחתי, אף כי לא היה המחבר בימי ההדפסה בווארשא.

אברהם צוקערמאנן

אדרעססע אלי

А. Цукерману въ Варшавѣ,
Наливки № 2248.